

Musiqimizə yeni yollar açan novator sənətkar

Dövlət başçısının Sərəncamı ilə Qara Qarayevin 100 illik yubileyi keçiriləcək

Tarixən böyük sənətkarlar yetişdirən, dünya mədəniyyəti tarixinə novatorluğu ilə töhfələrini verən Azərbaycan müasir dövrümüzdə böyük səhnələrdə öz sözünü deyir. Bu, sənət aləmində irs qoyan və mədəniyyət və incəsənətin bütün sahələri üzrə məktəb yaradan simaların istedad və gərgin əməyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Azərbaycanın böyük sənətkarı Qara Qarayev də dünya musiqi mədəniyyətinin nadir simalarındandır. Onun dərin məzmunlu, zəngin, böyük ümumiləşdirmə qüvvəsinə malik musiqisi XX əsr ümumbəşər mədəniyyətinin ən nadir səhifələrindən biridir. Belə bir sənətkarın - Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsi, böyük bəstəkar, tanınmış alim-pedaqoq və ictimai xadim, SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı, akademik Qara Qarayevin 2018-ci ilin fevral ayında anadan olmasının 100 illiyi tamam olur. Bu sənətkarın 100 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Sərəncam imzalayıb.

Sərəncama əsasən, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının təklifləri nəzərə alınmaqla, görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin 100 illik yubileyi ilə bağlı tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirəcək.

Qeyd edək ki, Qara Əbülfəz oğlu Qarayev 1918-ci ildə Bakıda həkim ailəsində anadan olmuşdur. O, ilk musiqi təhsilini musiqi məktəbində Kozlovun başçılığı altında alır, 30-cu ildə isə Bakı Musiqi Texnikumunda yüksək professional keyfiyyətlərə malik müəllim Şaroyevin sinfində təhsilini davam etdirir.

Bəstəkarlığa olan meyli onu Konservatoriyaya gətirib çıxarır. Hələ tələbə ikən, o, öz qələmini simfonik və kamera əsərlərində sınayır. 1937-ci ildə onun "Tsarskoye selo heykəli" fortepiano əsəri, orkestr üçün yazılmış "Nəğmələr" əsəri meydana gəlir.

Onun tərcümeyi-halında qeyd olunub ki, bəstəkar 1939-cu ildə Moskva Dövlət Konservatoriyasına daxil olur. Burada təhsil illərində Cövdət Hacıyevlə birgə "Vətən" operası üzərində işləyir. Bu dövrdə yazdığı əsərlər artıq onun fitri istedadla malik olduğunu nümayiş etdirir. Bu, fortepiano üçün yazılmış "Üçsəsli fuqa" (1939), simfonik orkestr üçün "Passakaliya və üçmövzulu fuqa" (1941), nəfəsli alətlər üçün "İdman" süitəsi (1938), "Ömər Xəyyamın sözlərinə 6 rübai" (1946) romanslar məcmuəsi idi.

1943-cü ildə bəstəkar 2 hissədən ibarət olan si-minor simfoniyasını başa çatdırır. Bu əsər S.Hacıbəyov və C.Hacıyevin simfoniyaları ilə yanaşı, milli simfonizmin yaranmasına zəmin yaradır.

1946-cı ildə bəstəkar Do-major tonallıqlı II simfoniyasını başa çatdırdı. 5 hissədən ibarət olan bu əsərdə Böyük Vətən müharibəsinin qurtarması ilə əlaqədar olaraq insanların keçirdiyi həyacan hissi təsvir olunmuşdur. 1947-ci ildə Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 800 illiyi ilə əlaqədar

Q.Qarayev "Leyli və Məcnun" simfonik poemasını yazır. Bu əsər bir hissəli simfonik poema üçün ənənəvi olan sonata formasında, lakin yeni traktovkada yazılmışdır. Nizami obrazlarından ruhlanan bəstəkar 1949-cu ildə "Yeddi gözəl" simfonik süitəsini yazır. Musiqimizin ən məşhur əsərlərindən olan bu süita dünyanın bir çox guşələrində dinləyicilərin rəğbətini qazanmışdır. Onlardan "Yeddi gözəl" baletinə daxil olan məşhur "Vals", "Bril-yant" xalq rəqsi əsasında yazılmış "Təlxəklərin rəqsi", "Yeddi gözəl" in ayrı-ayrılıqda portreti, məhz ilk dəfə süitədə səslənmişdir.

Görkəmli rejissor G.Hidayətza-dənin təklifilə bəstəkar Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sinin motivləri əsasında "Yeddi gözəl" baletini yazır. Balet 1952-ci ildə Azərbaycan Opera Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulur və o gündən ayaq açıb bütün dünyanı dolaşır.

Q.Qarayevin kamera orkestri üçün yazılmış III simfoniyası müasir dövrün emosional və fəlsəfi fikrini ifadə edir. Əsərin II hissəsində aşiq ritmləri eşidilir. Simfoniya "Se-gah" muğamının başlıca intonasiası ilə bitir. Simfoniyanın mərkəzində intellektual cəhətdən zəngin və mürəkkəb dünyagörüşü insan

durur.

Bəstəkar konsert janrı sahəsinə də müəyyən yeniliklər gətirmişdir. Onun görkəmli Sovet skripkaçısı L.Koqana həsr etdiyi skripka və simfonik orkestr üçün konsertində (1968, ilk dəfə Koqan ifa edib) və fortepiano ilə orkestr üçün konsertində (1978) novatorluq axtarışları öz əksini tapmışdır.

Q.Qarayev F.Şopen, D.Şostakoviç və K.Debüssi ənənələrini də milli zəmində təkrar etmişdir. Bu mənada, onun 4 dəftərdən ibarət 24 prelüdünü göstərmək olar. Hər dəftər öz məzmunu və ideyası ilə bəstəkarın müxtəlif dövrlərdə yazdığı əsərlərlə səsləşir.

Qara Qarayev Azərbaycan xalqının bəşər mədəniyyətinə bəxş etdiyi özünəməxsus nadir fitri istedadla malik şəxsiyyətlərdəndir. Novator sənətkar kimi, o, uzun əsrlik qədim milli musiqi irsinin ənənəvi klassik və ən müasir musiqi formalarıyla son dərəcə ahəngdar vəhdətində çox sayda monumental əsərlər meydana gətirmişdir. Həyat, insan və zaman haqqında dərin fəlsəfi düşüncələri bütün vüsəti ilə yüksək professional səviyyədə əks etdirən həmin ecəzkar sənət nümunələri daim əxlaqi-mənəvi kamilliyə çağırır.

Q.Qarayevin həyata müasir baxışı, həyat həqiqətlərini əsl vətəndaş mövqeyindən tərənnüm etmək, ona müdaxilə etmək bacarığı, milli motivlərə müasir münasibət, onun sənət qayəsinə xas olan əsas cəhətlərdir. Ənənəyə sadıqlıq və müasirlik Qarayev yaradıcılığında ülvü vəhdət təşkil edir. Bəstəkar özündən əvvəl gələn sənətkarların yaradıcılıq irsinə yeni baxışla yanaşmış, incəsənətdə öz yolunu tapmağa nail olmuşdur.

Bəstəkarın "Leyli və Məcnun" simfonik poeması, "Yeddi gözəl" və "İldırımli yollarla" baletləri, "Don Kixot" simfonik qravürləri, III simfoniyası, skripka və orkestr üçün əsərləri musiqi salnaməsinin ən qiymətli səhifələridir.

Q.Qarayev milli musiqimizə yeni məzmunla yanaşı, müasir ifadə vasitələri və ye-

ni janrlar gətirmişdir. Bəstəkar həm klassikaya arxalanır, həm də klassik ənənələri daxilən dinamik şəkildə dəyişdirir və müasir məzmunla təbə edir. Məsələn, E.Rostanın "Sirano de Berjerak" komediyasının motivləri əsasında "Çılgın qaskoniyalı" mütəllimində müasir estrada musiqisinin səciyyəvi xüsusiyyətləri intibah dövrünün üslubu ilə uzlaşdırılır, II simfoniya İ.S. Bax yaradıcılığının dəsti-xətti, simli kvartetdə V.A. Motsartın, baletlərin dramaturji kompozisiyasında P.İ.Çaykovski və S.Prokofyevin, orkestr çalılarında isə impressionizmin təsiri duyulur.

Bəstəkarın yaradıcılığında diqqəti cəlb edən daha bir cəhət onun başqa xalqların musiqi və mədəniyyətinə böyük marağıdır. Bu maraq onun vətəndaşlıq pozisiyası, onun bir sənətkar kimi dünyada baş verən hər bir hadisəyə öz münasibətini bildirmək məsuliyyəti ilə bağlı meydana gələn bir maraq idi. Bu cəhətdən, onun "Vyətnam suitası", "Alban rapsodiyası", "İldırımli yollarla" baleti, "Don Kixot" qravürləri diqqəti cəlb edir.

Q.Qarayev yaradıcılığının ən parlaq səhifələrindən birini də onun kino və dram tamaşalarına yazdığı musiqi təşkil edir. Bu mənada, onun "Uzaq sahillərdə" (rej. T.Tağızadə), "Don Kixot" (rej. Kozintsev), "Qoyya" (rej. Volf), "Bir məhəlləli iki oğlan" (rej. Qurun və Ə.İbrahimov) bədii filmlərinə, "Xəzər neftçiləri haqqında dastan", "Vyətnam", "Dənizi fəth edənlər" sənədli filmlərinə, "Nikbin faciə", "İnsan məskən salır", "Kral IV Henrix", "Otello", "Qış nağılı", "Öülər", "Antoni və Kleopatra" tamaşalarına yazdığı musiqi qeyd olunmalıdır.

Q.Qarayev həm də gözəl pedaqoq idi. O, 35 illik müəllimlik fəaliyyəti dövründə (Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında) 70 nəfərə yaxın professional, indi adları dünyanın hər tərəfindən eşidilən bəstəkarlar nəslini yetişdirmişdir. R.Hacıyev, F.Əlizadə, A.Məlikov, H.Xanməmmədov, V.Adıgözəlov, X.Mirzəzadə, O.Zülfüqarov, T.Bakıxanov və başqaları, məhz Q.Qarayevin yetirmələridir.

Ölməz sənətkar ictimai işlərdə də fəal çalışmışdır. Uzun illər SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının sədri, Azərbaycan Respublikası EA-nın həqiqi üzvü, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru vəzifələrində çalışmışdır. Bəstəkar iki dəfə Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür. Q.Qarayev 1982-ci ildə Moskvada vəfat edib. Onun yaradıcılığı sənətə və həyata münasibəti gələcək nəsillərə nümunə olmuş və olacaqdır.

Musiqişünasların fikrinə görə, Qarayevin musiqisi, sözün əsl mənasında, beynəlmiləl keyfiyyət daşıyan bir sənətdir. Bu musiqi milyonlarla ürəkləri hərətilə, emosionalıqlı ilə fəth etmiş, müasirliyi, fəlsəfeliyi ilə düşündürmüşdür. Bu musiqi əsərləri ABŞ-da, İngiltərədə, Fransada, Almaniyada, Misirdə, Türkiyədə, Rusiyada, Polşada, Çexiyada, Rumıniyada və başqa bir çox ölkələrin səhnələrində uğurla səslənmişdir. Bəstəkarın əsərləri üçün seçdiyi ədəbi mövzular da yalnız milli ədəbiyyatımızla məhdudlaşmırdı. O, yaradıcılığında Nizami, Səməd Vurğun və Rəsul Rza poeziyasıyla bərabər, Şekspir və Servantes, Puşkin və Ömər Xəyyam, Lermontov və Lope de Vega obrazlarına müraciət etmiş, müasirləri olan Nazim Hikmət, Lenqston Hyuz, Vsevolod Vişnevski və Piter Abrahams kimi XX əsr sənətkarlarının əsərlərindən ilhamlanmışdır. Qarayevin yaradıcılığının bir önəmli özəlliyini də göstərmək istərdik. Afrikadan Vyetnama qədər müxtəlif xalqların musiqi folkloru Qarayevin yaradıcılıq süzgecindən keçib yeni keyfiyyət almışdır. Biz bəstəkarın müxtəlif xalqların həyatını əks etdirən, müxtəlif millətlərin musiqi folkloruna əsaslanan əsərlərini dinlədikdə onların, məhz Azərbaycan bəstəkarı tərəfindən duyulub yazıldığını deyə bilərik. Bu cəhətdən bəstəkarın "İldırımli yollarla" baletinin musiqisini, Alban rapsodiyasını, Vyətnam süitəsini, "Don Kixot" simfonik lövhələrini, bir sıra dram əsərlərinə və kinofilmlərinə yazdığı musiqini misal gətirə bilərik. Bəstəkar özü bu barədə belə yazırdı: "Bəzən yaradıcılıqda milli ənənələr sövq-təbii meydana çıxır. Mən ispan, bolqar və Vyətnam mövzuları əsasında musiqi yazıram. Mənə isə deyirlər ki, bu əsərlərdə mənim 8 millətimin, mənim Azərbaycan əllərimin izi qalır. Mən bunun necə baş verdiyini aydınlaşdırma bilmirəm və bu barədə heç düşünmürəm".

Alim bir çox xarici ölkələrdə keçən beynəlxalq konfranslarda, simpoziumlarda Sovet musiqisinin ləyaqətli və səlahiyyətli nümayəndəsi və elçisi kimi dəfələrlə çıxış etmişdir. Onun son çıxışlarından biri də İtaliyada "Sovet musiqisinin vacib prinsipləri" mövzusunda etdiyi məruzəsi olmuşdur. O, həm də parlaq natiq və sərrast söz ustası idi. Qara Qarayev həm də istedadlı ictimai xadim idi. Qara Qarayev cəmi 64 il yaşasa da bu ömür yolunda böyük işlərə müvəffəq olmuşdur. Qara Qarayevin irsi ölməzdir və həmişəyaşardır.